

APRÓ KÖZLEMÉNYEK

A három Hann Sebestyénről.

Általában ismeretes, hogy a hanyatló erdélyi ötvösségnek jóformán utolsó nagy képviselője Hann Sebestyén, szebeni ötvös mester volt, kinek műveit először a budapesti ötvösmű kiállításon csodáltuk meg, s azóta úgy a hazai, mint a külföldi irodalom többször foglalkozott vele s különösen műveivel. De azt már kevesen tudják, hogy hasonló nevű fia és unokája is ötvösmester volt, s éppen azért az alábbiakban a szebeni és brassai czéhíratok alapján röviden bemutatom a három „Sebastian Hann“ életét és főlemlítem végül ama nehézségeket, melyek az eddig ismeretes és a legidősebb Hann Sebestyénnek tulajdonított művek eredetének megfejtése körül fönnállanak.

1. A *legidősebb Hann Sebestyént* 1675 július 27-én avatja mesterré a szebeni ötvösczéh tanácsa, miután a szokásos mesterremekeket elkészítette és a 16 frt 60 krajczárnyi illetéket lefizette. Ugyanitt a szebeni *mesterek könyvében* még azt olvassuk róla, hogy 1713 február hó 28-án halt meg 69 éves korában. Valószínűleg nem Szebenben tanult s csak mint vándoló legény vetődött oda, mert a szebeni *apródkönyv* nem említi. Ellenben több apródját és legényét sorolja fel, így nála tanultak ki Schirmer Pál (1676—79), Hermann András (1684—), Ongert János (1689—93), Vaxmann Ferencz (1694—98), Krafft András (1699—), Stinn János (1700—) s végül fia is. Legényei közül az apródkönyv felemlíti a besztercei Wolff Mártont (1683) és a königsbergi vándor Schwartz Kristóf Jánost, ki 1687-ben nála szolgált ki a törvényes mesterévet. A *büntetések könyvében* 1681-ben fordul elő neve, midőn valamelyik műve nem állotta meg az ezüstpróbát. A *czéhkiadások* könyvének tanúsága szerint 1677-ben a polgármester részére készít valamit, a miért a czéh 2 forinttal jutalmazza; 1680-ban még három aranyat ad neki a czéh, hogy avval — valószínűleg egy ajándéknak szánt — kupát aranyozzon be és 1694-ben, midőn leányát férjhez adja, a czéh egy arannyal tiszteli meg, mint öregebb czéhmesterét.

2. *Ifjabb Hann Sebestyén*, az előbbinek fia, szintén szebeni ötvösmester. Atyjánál tanult ki 1763—1706 közt s nála szolgált a mesterévet is. 1709 szeptember 20-án nyújtja be remekjeit, melyeket hibásaknak talál-

ván a czéhtanács, 4 frtra bünteti; de 1710-ben lefizetvén a czéh igazságát mester lesz. Nála volt apród Fábri Dániel (1722—27) és hasonnevű fia. Több adatunk nincs róla, de kétségtelen, hogy 1735-ig mint mives ötvös dolgozott Szebenben. Halála évét sem tudjuk.

3. A *legifjabb Hann Sebestyén* 1729-től 1734-ig volt atyja műhelyében apród, mely után a mesterévet is ugyanott kitöltötte, de nem maradt Szebenben, hanem valószínűleg vándorútra ment, s így került Brassóba, hol Riemer Márk ötvösmesterhez állt be munkába. Nála dolgozott pár évig, de csak 1740-ben határozta el magát arra, hogy ott letelepedjék s azért a czéhtanács előtt e szándékát be is jelentette. Másfél év múlva újra megjelent a czéh öregjei előtt és kérte őket, hogy ámbár neki még nincs meg a törvényes ideje, hogy a mesterremekjét megkészítthesse, engedjék azt neki megcsinálni, ő szívesen kárpótolja a czéhet a hiányzó időért. Úgy is történt, a czéhtanács tekintettel az ötvösök kevés számára, megengedte a remeklést, de az elengedett szolgálati évek fejében 100 forintot kell fizetnie. Ez összeget lefizetvén még azon — 1741-ik — évben elkészíti remekjeit, bemutatja s mesterré avatják. A fölvatásnál még másik 52 frtot kellett fizetnie, mivel: az egyik remekje hibás volt, ennek büntetése 4 frt., a remek elkészítése előtt megnősült, ezért szintén 4 frt; neje nem volt ötvös özvegye vagy leánya — 5 frt; a mesterasztalért váltságdíj 25 frt; a czéhbástyájának fenntartására 8 frt; az előljárók hazakisérésének megváltásáért 5 frt, végül a templomban és a czéhben való helyért 1 frt. 1745-ben egy apródját Schobel Dánielt három évi tanulás után felszabadítja, de neve ezentúl a brassai czéhíratokban nem fordul elő.

Hann Sebestyén neve alatt eddig körülbelül 30 ötvösmű ismeretes, a melyek közül *Rosenberg*¹ is nyolczat kéteseknek jelzett. Ötvösművek felismerésében, a hol nincs felírás, évszám, néhány jellemző stílusbeli sajátgon (erősen kidomborodó alakok, virágok) kívül elsősorban és leginkább a *mesterjegy* vezet. Hann Sebestyén mesterjegyét kétségtelen művei alapján már ismerjük: *ovális keretben S H betűkből áll*. Elesik tehát mindjárt az a két zalatnai ötvösmű, melyet tévesen szintén neki tulajdonítottak, lévén azokon a mesterjegy *négyszögű* keretbe zárt S H betű.² A szebeni ötvösczéh mesterei között a következő S H jegyű mesterek szerepelnek: Simon Hecht (1553 körül), Steffen Heider (1639—), az idősebb és ifjabb Sebastian Hann, (kikről már szóltunk) és Simon Hermann (1749—); sőt miután H S fordítva szintén S H-nak olvasható, felemlítem még: Hans Seler (1575—1592), Hans Sommer (1592—), Hans Schwartz (I.) 1627—, II.) 1665—, III.) 1719—), Hans Scheller (1632—), Hans Schimmerth (1637—) és Hans Schuller (1653—) mestereket is.

¹ Marc Rosenberg: Der Goldschmiede Merkzeichen. Frankfurt, 1890.

² Archaeologiai Értesítő XX. k. 255. I.

Miután ily sok S H jegyű ötvös élt Szebenben, a mesterjegyek megfejtésénél igen ügyelnünk kell, s nem szabad minden S H jegyes ötvösművet Hann Sebestyénnek tulajdonítani. Különbömben már a mesterjegyek rendeltetéséből is következtethetjük — ha a tények nem bizonyítanak is — hogy a felsorolt mestereknek mind más és más, egymástól könnyen megkülönböztethető jegyük volt. E különbséget a betűk sokféle elhelyezése és a pajzsnak többféle formája által eszközölték, sőt ezekhez járul még egy szebeni különlegesség is, t. i. az, hogy a betűk fölött igen sokszor évszámot is találunk, mely a mesternek a czéhbe való belépési idejét jelzi. Hogy tehát a Hann Sebestyénnek tulajdonított művek hitelességét megállapíthassuk, okvetlen szükséges a rajtuk található mesterjegyek pontos megvizsgálása és összehasonlítása. Ha pedig sem mesterjegy, sem felírás nincs az ötvösművön, a stilus rokonsága maga *nem elég* a szerzőség kiderítésére.

Végül még egyet. Az Ulászló király által 1504-ben megerősített szebeni ötvös czéhszabályok 2. szakasza azt mondja, hogy senkinek sem szabad elkészített művét a műhelyből kiadni „ . . nisi prius ipse proprium et privatum aliquod signum, quod quisque pro se et suis successoribus ex nunc debeat ac possit eligere, in illud vas vel opus argenteum a se factum incudat et imprimat . . . “ Ime, itt *örökölhető* mesterjegyekről van szó. Kérdés tehát, vajjon az ifjabb Hann Sebestyén atyjának mesterjegyét használta-e vagy saját, külön jeggyel élt? Azt hiszem, hogy nem az atyjáét használta, még peig a következő okokból: 1. A föntebb szószerint idézett czéhszabály nem a betűs mesterjegyekre, hanem a külföldön is szokásos családi jelvényekre (pl. a nürnbergi oroslán és kosfő stb.) vonatkozik; a betűs jegyek már csak azért sem örökölhetők, mert a fiu nem mindig öröklí az atya nevét. 2. Nem felelne meg így a mesterjegy eredeti rendeltetésének s nem volna minden kétséget kizáró ismertető és megkülönböztető jegy. Így éppen a mi esetünkben sem. Az idősebb Hann Sebestyén 1713-ban halt meg, fia pedig 1710-től kezdve dolgozik, ha tehát a két mester jelvénye ugyanaz, műveiket egymástól megkülönböztetni akkor sem lehetett volna s most sem lehetne. Ez pedig ellenkezik a mesterjegy rendeltetésével.

Dr. Gyárfás Tihamér.

A magyar *Simplicissimus* Erdélyben.

A XVII. század művelődéstörténeti forrásaihoz szolgáltatunk az alábbiakban adalékot. E század egyik érdekes német picaro-regénye, *A magyar Simplicissimus* a felvidéki szász és magyar városok életének becses rajzát adja. Különösen néprajzi följegyzései érdekesek. De a „felvidéki gróf“, a „sárosi gróf“ — II. Rákóczy György sorsa Erdélybe is elvezeti a

sziléziai csavargót. Simplicissimus végigtrombitálja Máramarost és eljut a Székelyföldre, Erdély határára. Innen indul erdélyi kalandjaira, mikről könyvének 25—29. fejezete szól; ezekkel akarunk az alábbiakban rövidesen foglalkozni.

E rész történeti háttére II. Rákóczy György lengyelországi hadjárata, „Kemin Janocz General“ tatár kalandja és Barcsay erdélyi fejedelemsége. (Ez utóbbinak a trombitása Simplicissimus.) Följegyzései hitelesek ugyan, hisz maga is Barcsay táborában élt, de nem alaposak. Lelkes erdélyi magyar formálhatta ki a Simplicissimus véleményét, annyi bizonyos. Sem Rákóczy lengyel hadjárataról, sem Kemény Jánosról nem nyilatkozik kedvezően. De legjellemzőbb, hogy uráért, aki pedig alaposan megfizetgeti, ép ily kevésbé rajong: Barcsay — úgymond — kevésbé látszik a fejedelemségre alkalmasnak, mint eleinte gondolta, mert, lám az erdélyiek alkotmányát is megsértette avval, hogy előbb ment a török császárhoz a fejedelemségért, mielőtt a rendek megválasztották.¹ Mikor pedig a népszerűbb Keményt fejedelemmé választják, Barcsayról följegyzi, hogy besugónak áll be. Látjuk, zivataros időknek adja Simplicissimus, a távoli szemlélő olyan képét, a milyennek azt a politika szövevényeitől távolálló, de az eseményeket átélő közember látta.

E történeti képbe szövi bele műveltségtörténeti adatait. Útja a Székelyföldre, kalandja István moldvai vajda táborában érdekes környezete az erdélyi cigányok leírásának, akiknek keresztelésére, házasságára, babonáira is megjegyzéseket tesz. Kalandozásaiban nem tagadja meg németiségét: felnémet tájszólásáért *moser*-nek nevezik őt; Nagyszebent Erdély legszebb városának mondja és Boroszlóhoz, sőt Bécshez hasonlítja. Egy püspök temetésénél a kifejtett pompát dicséri, míg egy kálvinista temetéséről (annak nagy egyszerűsége miatt) lenézéssel nyilatkozik, egyetlen mentségül tevén hozzá: „ländlich-sittlich.“ Műveltségtörténeti részleteink legbecsesebbje egy erdélyi sóbánya, a bányászat s a hozzáfűződő babonák leírása.² Megemlékezik a sokat vitatott³ „háromszáz özvegyasszony táncáról“ is, melynek immár három *régi* forrása ismeretes. Szádeczky adatával ellentétben Simplicissimus is *Nagybányáról* szól és a *siebenbürgischer Fürst*-ről, „dem dieses Bergwert gehörte“ a mi természetesen nem zárja ki Szádeczky Telkibánya—Nagybánya feltevését. Tegyük hozzá, hogy Simplicissimus is mentetgeti a fejedelmet: szerinte a fejedelem végül megsajnálta az özvegyeket s megígérte nekik, hogy egytől-egyig férjhez adja őket. Magát a táncot kóbor legényünk egy toron látta, ahol minden ételhez külön „szonátát“ is játszottak. (*Krautsonate, Ganssonate, Braten-*

¹ Urbanek Eduárd: *Der ungarische Simplicissimus* 1906, 157. l.

² Ugyanott 143. l.

³ Erdélyi Múzeum 1905. évf. 168—172. l.

sonate.) Úgylehet, ebben valami lakodalmi szokásra emlékezett rosszul hősünk, a hol az egyes ételeket külön versikékkal kínálja a gazdaasszony. De hát ez csak egy kis tévedés vagy lódtítás. Egyébként *Simplicissimus* szavahihető, nem fontoskodó, közvetlen és elfogulatlan szemlélője korának. Nem haragszik senkire; de nincs is miért szeresse az embereket. Neki Erdély is csak olyan világ volt, mint más ország: magáért és magának élt itt is, járt, trombitált, nézett és látott.

Éppen ezért sok becses történeti munka során, Szalárdi János és Bethlen Miklós iratai között valahol, bár nem mérhető ezek mértékével, egy pár adataért nem megvetendő forrása Erdély multjának ez a „*Simplicianische Schrift*“ sem, melynek jelentőségét elsőül nálunk tudvalevőleg Jókai ismerte fel.¹

Dr. Gálos Rezső.

¹ A mű magyar irodalmát és Jókaihoz való viszonyát illetőleg ld. a temesvári felső kereskedelmi iskola 1910-iki Értesítőjében közölt programmértekezést.